

АГРАРНИЙ Й ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ В ЯКОСТІ ЛОКОМОТИВА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті визначено туризм одним із напрямів структурної перебудови сільської економіки, що є детермінантою соціально-економічного розвитку країни. Розглянуто пріоритетні напрями розвитку туризму в сільській місцевості.

Ключові слова: туристична сфера діяльності, аграрний туризм, екотуризм.

*“Жодне військо не в змозі
зупинити ідею, час якої настав”*

В. Гюго

Останнім часом на селі спостерігається посилення негативних процесів: зниження обсягів виробленої продукції та життєвого рівня населення, зростання масштабів бідності безробіття, показників депопуляції (рис.1).

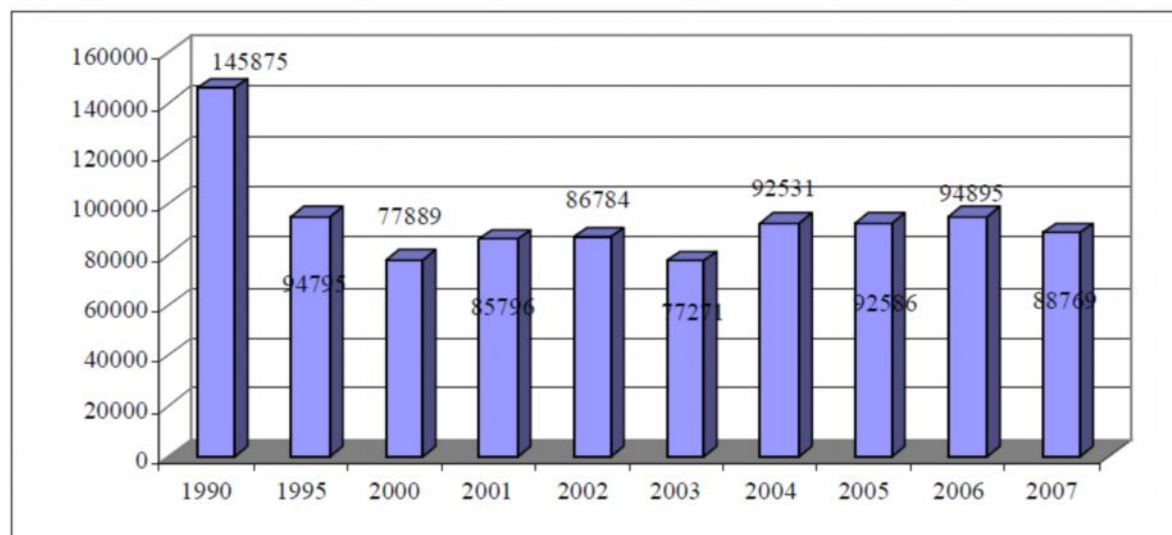


Рис.1. Динаміка обсягу продукції сільського господарства, у порівняних цінах 2005 р., млн. грн.

Особливо різко зменшився обсяг продукції тваринництва. У 2007 р., її обсяг склав лише 49% до рівня 1990 р., тоді як у цілому по сільському господарству – 61% (рис. 2).

Однією з причин останнього є міграція сільського населення у міста. Виїжджає в основному молодь, найпрацездатніша частина населення.

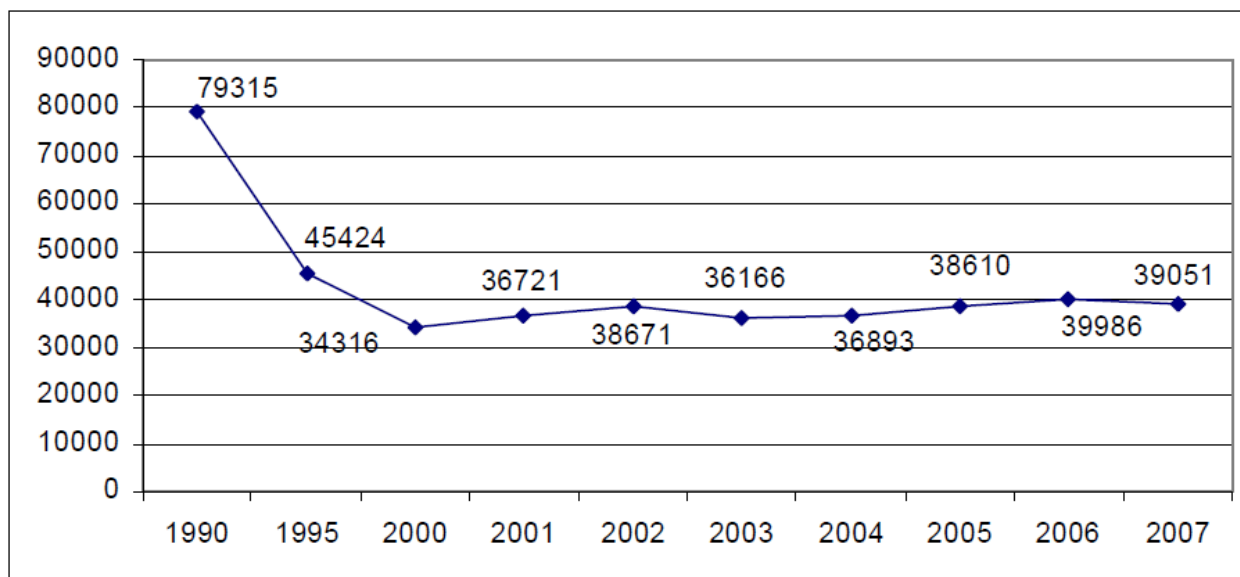


Рис. 2. Обсяг продукції тваринництва, у порівняних цінах 2005 р., млн. грн.

Закріпленню молоді на селі має сприяти диверсифікація видів економічної діяльності, розвиток аграрного та екологічного туризму.

Світова практика свідчить, що надзвичайно важливу роль на селі відіграє туристична сфера діяльності. Саме вона є одним із найперспективніших напрямів структурної перебудови сільської економіки, надає стимулюючий вплив на розвиток перш за все таких галузей, як транспорт, будівництво, зв'язок, сільське господарство, соціальна сфера. Як зазначав В.І. Вернадський ще 100 років тому, динаміку соціально-економічного розвитку визначають не стільки наявність природних ресурсів, скільки вміння та знання, формуванню яких сприяє практично вся соціальна сфера, складовою якої є й туризм.

Україна в цілому, у тому числі й сільська місцевість, володіє значними можливостями для розвитку туристичної сфери: має багату історію, володіє багатотисячними традиціями, живописними природними ландшафтами тощо. Особливо багатими у цьому плані є Поліські регіони. Так, рівень концентрації природно-рекреаційного потенціалу Житомирської області у розрахунку на 1000 км² площі у 9 разів є вищим, ніж, приміром, Дніпропетровської області, а у розрахунку на 1 тис. рекреантів – майже у 15 разів. Найвищою концентрацією характеризується Закарпатська область, де груповий індекс забезпеченості регіону природними ресурсами є втричі вищим, ніж, скажімо, він є в АР Крим (рис. 3).

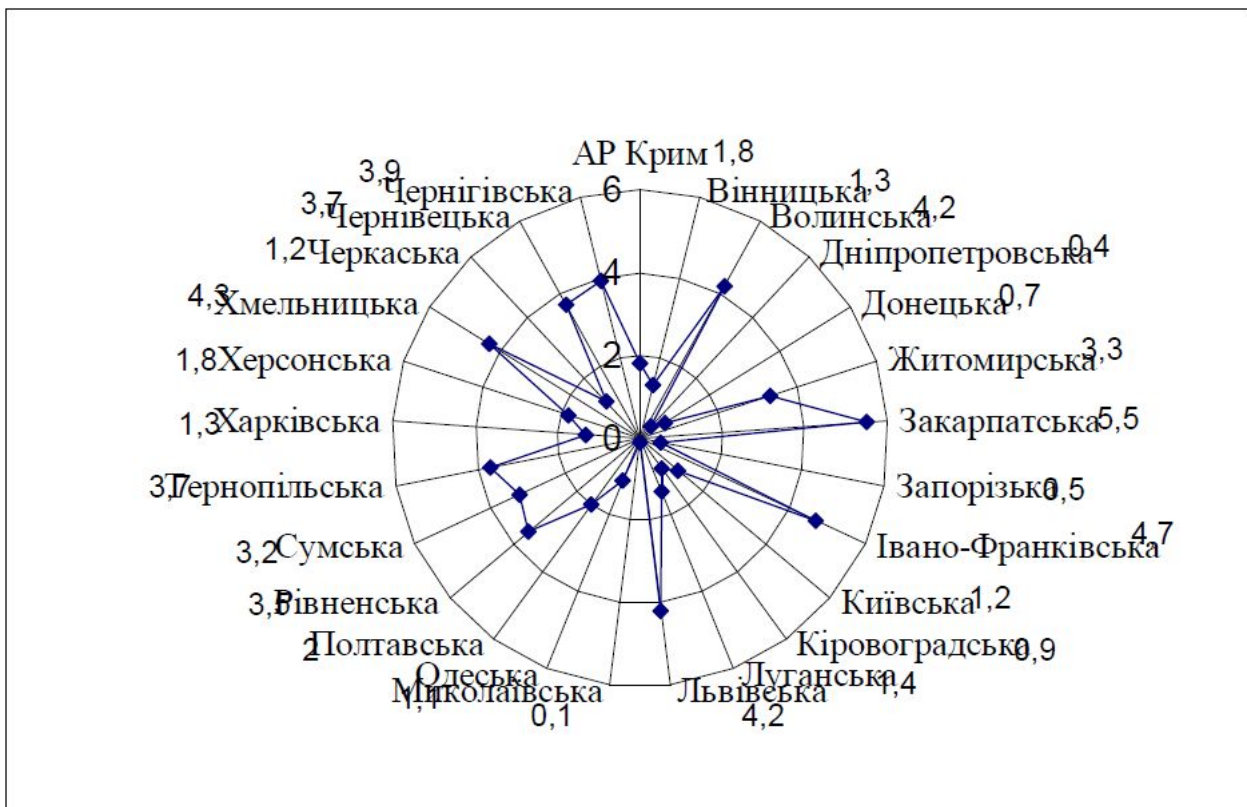


Рис. 3. Територіальні відмінності групового індексу забезпеченості природними ресурсами, 2008 р.

Як видно із рисунка 3, найвищим рівнем забезпеченості природно-рекреаційним потенціалом володіють Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Сумська та Чернігівська області, де цей показник у 1,5 – 4 рази перевищує середньоукраїнський.

Надзвичайно строкатим є показник вищезазначених ресурсів у розрахунку на 1 тис. рекреантів. Якщо в АР Крим він складає 0,191, то в Житомирській області – майже у 12 разів більший. Україна багата й на бальнеологічні ресурси, зокрема на мінеральні води. Ці ресурси є практично в усіх регіонах. Щоправда, забезпеченість ними населення різна.

Особливо багаті ними Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська області. Ці, як і інші ресурси, широко використовуються в туристичній сфері діяльності.

Туризм є одним з основних напрямів розвитку економіки України в цілому. Туризм на селі має стати однією з найрозвиненіших її галузей. Крім вищезазначеного, в сільській місцевості існує широка мережа нерухомих пам'яток, зокрема археології, історії тощо.

Завданням туристичної сфери на селі є не лише надання відповідних послуг, але і пошук найефективніших шляхів підвищення зайнятості населення, його добробуту.

Особливо гострою ця проблема є нині. Адже, як зазначалось вище, на селі зберігається високий рівень безробіття, який у 3,5 рази перевищує середній показник по Україні.

Значно нижчим на селі є і рівень життя. Так, за даними обстежень домогосподарств рівень споживання у середньому за місяць у розрахунку на одну особу м'яса і м'ясопродуктів у міських поселеннях складає 5,5 кг, у сільській місцевості – 4,1 кг, риби і рибопродуктів – відповідно – 2,0 і 1,7 кг, яєць – 21 і 18 штук.

Останніми роками в сільській місцевості, особливо західних регіонах, активно розвиваються різні види туризму: діловий відпочивальний, пізнавальний (з метою вивчення культурної спадщини).

Проте, на наш погляд, найкращими умовами для розвитку туризму на селі володіє аграрний та екологічний туризм. Щоправда, і перший, і другий нині знаходяться в зародковому стані. Аграрний туризм, який часто називають сільським зеленим туризмом, має хороші передумови для розвитку в усіх регіонах (природно-кліматичні, соціально-культурні, економічні). Для розвитку цього виду туризму необхідним перш за все є наявність:

- сільської місцевості;
- видів діяльності, пов'язаних із сільськими підприємствами, із землею, дикою природою, традиційним для села способом життя;
- можливості участі в житті та діяльності місцевого населення;
- гнучких контактів із сільським населенням;
- необхідних будівель, споруд тощо.

Для оцінки сільського туристичного продукту важливим є житло, натуральне харчування, наявність розваг та ін.

Аграрний та екотуризм розпочали свій розвиток ще у 70-х роках минулого століття. Метою його було зупинити масовий відтік населення із сільської місцевості у місто.

Водночас у мешканців великих міст виникла потреба в спілкуванні з природою, подихати чистим повітрям, побувати у природній тиші, певний час пожити на натуральних продуктах харчування.

Термін “екотуризм” (ecotourism) був запропонований мексиканським економістом Гектором Цебаллос-Ласкурейном у 1983 р. У той період існувало більше 30 понять і термінів, що характеризують екотуризм як явище. Найпоширенішими із них є “природний туризм”, “м'який туризм”, “агротуризм”, “подорожі у дику природу”, “пригодницький туризм” та інші.

Домовленість щодо тлумачення суті терміну “екотуризм” була досягнута на Всесвітньому саміті з екотуризму, який пройшов у травні 2002 р. у Квебеці (Канада).

Поняття екотуризму розглядалось у взаємозв'язку з поняттям стійкого розвитку та ґрунтувалось на таких специфічних принципах, як:

- активне збереження природної та культурної спадщини;
- залучення місцевих і корінних співтовариств до планування, розвитку і здійснення екотуристичної діяльності, яка сприяє підвищенню їх добробуту;
- роз'яснення туристам значення природної і культурної спадщини відвідуваних місць;
- спрямованість на індивідуальні подорожі й організовані туристичні групи невеликого розміру [2].

Аграрний й екологічний туризм започатковувався як нероздільна діяльність у сільській місцевості. До речі, із загальної кількості туристів світу майже кожний третій надає перевагу сільському туризму. Він передбачає відпочинок туристів на базі фермерського чи присадибного господарства. Агротуризм нині практично є частиною політики держав Європейського Союзу ще з 80-х років минулого століття. Саме тоді, коли стрімко скорочувались обсяги сільськогосподарського виробництва і гостро постала проблема робочих місць у сільській місцевості.

Останнім часом в Україні все більша кількість населення відмовляється від пляжного відпочинку, надаючи перевагу агротуризму, відпочиваючи там, де менше шуму. Щоправда, він ще не набув таких масштабів, як це має місце на Заході. В Австрії, приміром, майже кожна десята селянська садиба пропонує туристичні послуги. А доходи від цього виду діяльності у цій країні перевищують сотні мільйонів доларів.

Високоприбутковим сільський зелений туризм є практично в усіх країнах Західної Європи, у США, де він поєднує широкий спектр різних видів туризму, заснованих на використанні природних, історичних та інших особливостей ресурсів сільської місцевості.

У вищезазначених країнах сільський зелений туризм не лише розвивається швидкими темпами, а і входить у першу п'ятірку основних стратегічних напрямків розвитку туризму до 2020 р.

Розвиток аграрного й екологічного туризму ми як "ціленаправлені мандри на сільській території з непорушенням екосистем", які забезпечують безпосередній вклад у розв'язання проблем сільського населення. Це свого роду, соціально-економічна програма щодо переведення частини аграрного населення в сферу послуг. Така державна політика передбачає не лише економічні, а й соціально-культурні цілі:

- збереження і відтворення культурної спадщини, національної самобутності території;
- сприяння зміні психології людей у зв'язку з перетворенням їх із працівників традиційно сільського господарства в обслуговуючий персонал;

- забезпечення зміни традиційної структури сільськогосподарського виробництва тощо;
- сприяння зростанню доходів як місцевого населення, так і регіону в цілому;
- скорочення на селі рівня безробіття, яке особливо є поширеним після ліквідації колгоспів;
- розвиток малого підприємництва у сільській місцевості та зниження тіньової економіки;
- виховання турботливого відношення до природи;
- активізація розвитку соціальної сфери в сільських населених пунктах і приведення соціальної інфраструктури у відповідність з існуючою нормативною базою;
- поліпшення зовнішнього вигляду сільських територій тощо.

Водночас цей туризм сприяє розвитку і сільськогосподарського виробництва на селі. Скажімо, в Італії фермери виробляють моцареллу з буйволячого молока, унікальні вина, свіжовідтиснуту оливкову олію; у П'ємонті селяни вирощують на своїх болотах жаб, у Ломбардії – виноградних равликів, яких споживають туристи. У Башкортостані туризм у сільській місцевості ґрунтується на виробництві кумису, меду, шерсті.

Розвиток сільського зеленого туризму – це не розвиток високоприбуткового виду підприємницької діяльності, а, скоріш, один із способів зменшення соціальної напруги, зниження рівня бідності серед селян. Водночас цей вид туристичної діяльності все активніше перетворюється в конкурентоздатний вид економічної діяльності, що має наступні напрями:

- створення туристичних сільських населених пунктів із традиційною архітектурою, розміщених у мальовничій місцевості;
- організація “сільських” турів із проживанням і харчуванням туристів у фермерському будинку;
- знайомство з традиційним побутом, ремеслом;
- здача в оренду житла (окремих будинків, кімнат) в екологічно чистій сільській місцевості тощо.

Цей вид туристичної діяльності не потребує особливих, спеціальних навиків, спеціальної підготовки господарств, які є суб'єктами ринку послуг сільського туризму.

Проте для його організації потрібні значні фінансові й матеріальні ресурси для того, щоб підготувати будинок до прийому туристів. А це потребує створення пільгових умов для кредитування і спонсорування. Адже в сільському зеленому туризмі потрібними перш за все є добротність будинку, чистота, живописна природа, чисте повітря.

Важливою проблемою є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних займатись туристичним бізнесом. Бажано розпочати здійснення підготовки кадрів ще з шкільної парти.

У розвитку сільського туризму, зокрема агроекотуризму, заслуговує на увагу досвід Білорусі, де він розвивається за трьома варіантами:

- на базі малого сімейного готельного господарства, коли проводиться державна політика переведення частини сільського населення з сектора аграрного виробництва у сектор послуг і створення приватних мікроготелів на базі наявного у сільській місцевості житлового фонду і спеціалізованих об'єктів (станції човнів, конюшні тощо);

- шляхом будівництва великих і середніх приватних агротуристичних об'єктів у сільській місцевості у формі спеціалізованих "агротуристичних" сіл, культурно-етнографічних центрів;

- на основі створення сільськогосподарських парків, де виробляють традиційну для конкретної країни сільськогосподарську продукцію, демонструють прийоми національного сільськогосподарського виробництва.

Сьогодні в Україні активно розвивається сільський зелений туризм у Карпатських регіонах. Вивчення цього виду діяльності у Львівській та Івано-Франківській областях показав, що тут багато садиб, окрім комфортних кімнат, домашньої кухні, пропонують відпочиваючим набір сільських розваг, зокрема такі як: мисливство, рибальство, збір грибів, лісових ягід; кінні прогулянки, екскурсії по місцях древньої архітектури. Для забезпечення цього необхідно мати відповідних фахівців.

Прискоренню розвитку сільського зеленого туризму в Україні та її регіонах має сприяти подолання наявних факторів, які негативно впливають на цей розвиток. В числі останніх:

- відсутність необхідного правового, організаційного та економічного середовища, сприятливого для створення сучасної туристичної індустрії на селі;

- існування великої кількості норм та обмежень щодо діяльності туризму на селі;

- низький рівень доходів сільського населення, що не дозволяє забезпечити інвестування в бізнес, стримує підприємницькі ініціативи;

- нерозвиненість сільської соціальної інфраструктури, відповідного сервісу, комфорту для клієнтів;

- нерозвиненість реклами і маркетингу в цілому, що робить неможливим отримання інформації можливими клієнтами;

- дефіцит знань у селян в області ведення бізнесу, розвитку туризму, інформаційних технологій;

- відсутність відповідної системи підтримки цього нового бізнесу,

- відсутність моніторингових досліджень на предмет ефективності застосування форм і методів державної підтримки [1].

Щоб активізувати розвиток туризму в цілому, і в сільській місцевості, зокрема, необхідно, щоб послуги, які там надаються, продовольча продукція, що там пропонується відпочиваючим, відповідали стандартам.

У перспективі особливу увагу варто звернути на розвиток внутрішнього туризму, зорієнтованого на вітчизняного споживача. Такий підхід дозволить зменшити відтік фінансових ресурсів, сприятиме подоланню процесу деградації сільських територій, збереженню та відтворенню культурної спадщини, національної самобутності регіону, сприяти підвищенню рівня доходів сільського населення, розвитку соціальної та інженерної інфраструктури сільських населених пунктів, більш раціональному використанню праці сільських жителів, виробничих і природних ресурсів села, оздоровленню населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ефременко Н. Сельский туризм и агробизнес – понятия совместимы. // Туризм: практика, проблемы, перспективы. – 2007. - №2. – С.62-64.

2. Лученок Є. Екоагротуризм у системі багатофункціонального регулювання сільського господарства Всесвітньою торговою організацією // Журнал Європейської економіки. – 2007. – № 6а, – С.237.

KUTCENKO V.I. AGRARIAN AND ECOLOGICAL TOURISM AS A LOCOMOTIVE OF DEVELOPMENT OF RURAL ECONOMY.

In the article tourism is certain one of directions of structural alteration of rural economy, which serves as basis of socio-economic development of country is determined. Priority directions of development of tourism are considered in a village.

Keywords: tourist sphere of activity, agrarian tourism, ecological tourism.

КУЦЕНКО В.И. АГРАРНЫЙ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ В КАЧЕСТВЕ ЛОКОМОТИВА РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОЙ ЭКОНОМИКИ.

В статье определено туризм одним из направлений структурной перестройки сельской экономики, который служит основой социально-экономического развития страны. Рассмотрены приоритетные направления развития туризма в сельской местности.

Ключевые слова: туристическая сфера деятельности, аграрный туризм, экотуризм.